

Apjir/ e-ISSN: 2602-2893

Cilt: 6, Sayı: 3, 2022, ss. 429-455/ Volume: 6, Issue: 3, 2022, pp. 429-455

Journal homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/apjir>

ARAŞTIRMA MAKALESİ/RESEARCH ARTICLE

ARAP DİLİNDE EDAT VE BAĞLAÇ KAVRAMLARININ ELE ALINMASI*

Halil İbrahim KOCABIYIK

Dr. Öğr. Üyesi Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati A.B.D., Uşak
Assist. Prof. Uşak University, Faculty of Islamic Studies, Department of Arabic Language and Rhetoric, Uşak/Turkey

ibrahim.kocabiyik@usak.edu.tr

orcid.org/0000-0002-0941-6980

ror.org/05es91y67

Yeliz AÇAR

Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belagati,
Uşak

PhD Student, Uşak University, Graduate Education Institute, Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and
Rhetoric, Uşak/Turkey

yelizacar.acar@hotmail.com

orcid.org/0000-0002-9139-8784

ror.org/05es91y67

Öz

Edatlar ve bağlaçlar isim ve fiil gibi tek başlarına anlamları olmayan ama kelimeler ve cümleler arasında bağlantıyı sağlayan yardımcı kelimelerdir. Şüphesiz cümlelerin ve metnin anlaşılması bu tür kelimelerin yerinde ve doğru kullanımına bağlıdır. Arapçada bu kelimeler çok fazla işleve sahiptir. Arapçadaki öğrenme zorluğu da bunların tam olarak kavranamamasından kaynaklanmaktadır. Ne yazık ki her dilde olduğu gibi Arapçada da bunların öğretimi geri planda kalmaktadır.

Bu çalışmada edat ve bağlaçların Arapçada lügat ve istilah manasında nasıl kullanıldıkları dil bilginlerinin yaptığı tanımlamalar ve açıklamalar ışığında ele alınmıştır. Özel bir edata ve bağlaça değinmeden genel itibarıyla edat ve bağlaç hakkında fikir edinilmesi amaçlanmıştır. Konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması açısından bunların Türkçede kullanımlarına da değinilmiştir.

Edatlar ve bağlaçlar Türkçede görevli kelimeler sınıfında yer alıp diğer kelimeler ve cümleler arasında bağlantı kurarak cümleleri anlamaya yardımcı olurlar. Edatlar bağlaçlardan daha genel bir kavramdır. Bağlaçlar ayrı olarak ele alındığı gibi edat başlığı altında da incelenmiştir. Edatların lafızlar arasında anlam ilgileri kurma, bağlaçların ise bağlama görevleri ön plana çıkmaktadır. Arapçada da benzer görev üstlenen edat ve bağlaçlar isim, fiil ve harf

* Bu makale, Yeliz Açar'ın Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde hazırladığı "Arap Dilinde Bağlaçlar ve Farklı Kullanımları" adlı Doktora Tezinden Yeliz Açar ve Halil İbrahim Kocabiyik iş birliği ile türetilmiştir.

şeklinde taksim edilen kelime çeşitlerinden harfe tekabül etmektedir. Burada kastedilen harfler hece harfleri olmayıp anlam ifade eden me'ânî harfleridir. Mana harfleri edat olmakla beraber edatlar sadece bunlardan ibaret değildir. Harf anlamı taşıyan isim ve fiillerden de edat olanlar vardır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Edat, Harf, Bağlaç, Kelime.

HANDLING THE CONCEPTS OF PREPOSITIONS AND CONJUNCTIONS IN THE ARABIC LANGUAGE

Abstract

Prepositions and conjunctions are auxiliary words, such as nouns and verbs, that do not have meanings on their own, but provide a connection between words and sentences. Undoubtedly, the understanding of sentences and text depends on the appropriate and correct use of such words. In Arabic, these words have many functions. Learning difficulties in Arabic are also due to the inability to fully understand them. Unfortunately, as in every language, their teaching in Arabic remains in the background.

In this study, how the prepositions and conjunctions are used in the meaning of lexicon and terminology in Arabic is discussed in the light of the definitions and explanations made by linguists. It is aimed to get an idea about the preposition and conjunction in general without mentioning a special preposition and conjunction. In order to contribute to a better understanding of the subject, their use in Turkish is also mentioned.

Prepositions and conjunctions are included in the class of words in charge in Turkish and help to understand sentences by establishing connections between other words and sentences. Prepositions are more general than conjunctions. Conjunctions are studied separately as well as under the title of prepositions. The task of establishing semantic relations between the words of prepositions and the connecting tasks of conjunctions come to the fore. Prepositions and conjunctions, which have a similar function in Arabic, correspond to letters, which are word types that are divided into nouns, verbs and letters. The letters meant here are not syllabic letters, but me'ânî letters that have meaning. Although mana letters are prepositions, prepositions are not just about them. Nouns and verbs that have the meaning of letters also have prepositions.

Key Words: Arabic, Preposition, Letter, Conjunction, Word.

Atıf / Cite as: Kocabıyık, Halil İbrahim-Açar, Yeliz. "Arap Dilinde Edat ve Bağlaç Kavramlarının Ele Alınması". *Apjir* 6/3 (Aralık 2022), 429-455.

Giriş

Arapçada edat ve bağlaçlar kelime çeşitlerinden harfe karşılık gelmektedir. Harf, hece ve mana harfleri olarak iki anlamda kullanılmaktadır. Hece harfleri, kelimeleri oluşturmada yapı taşı görevi gördüğü için "hurûfu'l-mebânî", kelimeleri hecelere bölüp onların hecelerini oluşturdukları için "hurûfu'l-hicâ" (hurûfu't-teheccî, hurûfu't-tehciye)", bazılarına nokta koyarak benzer olanlar arasındaki karışıklığı önlemek için ya da kelimeleri oluşturmakla onlardan meydana gelen sözün açıklığa kavuşturulması sebebiyle "hurûfu'l-mu'cem" olarak da anılmıştır.¹ Mana harfleri ise hurûfu'l-me'ânî olarak ifade edilmektedir. Edat ve bağlaçlar bu gruba dâhildir.

¹ İsmail Durmuş, "Harf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1997), 16/158; Hüseyin Dursun, "Arap Dilinde Hurûfu'l-Me'âniler ve Çok Anlamlılığa Etkisi (Necm Suresi İlk Yirmi Üç Ayet Örneği)", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 231.

Arapçada hurûfu'l-me'âniler tek başlarına anlamları olmayıp diğer kelimelerle birlikte anlam ifade ettikleri için bu ismi almakla birlikte terkip içerisinde isimleri fiillere bağladıkları ya da bu kelimeler arasında anlam ilişkisi kurdukları için “rabt harfleri” ve “edevât” olarak da kullanılmıştır.² Hurûfu'l-me'ânilerin çoğu harftir fakat içinde isim ve fiil olanlar da vardır. Çoğu harf olduğu için tağlîb yoluyla diğerleri de bu gruba dâhil olmuştur.³

Hurûfu'l-me'âniler Sibevehi'nin (ö. 180/796) *el-Kitâb*'ı, Müberred'in (ö. 286/900) *el-Müktedab*'ı, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Mufasssal*'ı gibi klasik nahiv kitaplarının hemen hepsinde ele alınmıştır. Ayrıca sadece bu harfleri içeren eserler de kaleme alınmıştır. Halil b. Ahmed (ö. 175/791), Kisâi (ö. 189/805), Ebû Amr eş-Şeybânî (ö. 213/828), Müberred ve İbn Düreyd'in (ö. 321/933) *el-Hurûf* isimli eserleri mevcuttur. Zeccâcî (ö. 337/949) ve er-Rummânî (ö. 384/994)'nin *Me'âni'l-Hurûf*, Cafer el-Kazâz'ın (ö. 412/1021) *el-Hurûf fi'n-Nahv*, Ahmed b. Abdinnûr el-Mâleki'nin (ö. 102/1302) *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, el-Murâdî'nin (ö. 749/1348) *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Me'ânî*, İbn Kayyim el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *Me'âni'l-Edevât ve'l-Hurûf*, İbn Hişâm'ın (ö. 761/1360) *Muğni'l-Lebîb 'an Kütübi'l-E'ârîb* isimli kitapları da bu alanda kaleme alınmış başlıca eserlerdendir.

Muhammed Ahmed Hudayr'ın *el-Edevâtu'n-Nahviyye ve Delâlatuhâ fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* isimli kitabı ile Mahmûd Ahmed es-Sağîr'in *el-Edevâtü'n-Nahviyye fi Kütübi't-Tefsîr* isimli kitabı, Mecdûlîn Merzûk Ahmed 'Abdu Rabbi'nin “Edevâtü'r-Rabt Nahviyye fî Luğati'l-İ'lâmî'l-Filistiniyyi "Sahîfetü'l-Hayâti'l-Cedîde" Enmüzeçâ” isimli yüksek lisans tezi, Muhammed Han'ın “el-Edevâtu'n-Nahviyye Binyetuhâ ve Vazîfetuhâ” isimli makalesi de bu alana katkı sağlayan çalışmalardandır.

Edatlarla ilgili ülkemizde yüksek lisans ve doktora düzeyinde tezler mevcuttur. Ahmet Isparta'nın “Metin Oluşturmada Edatların Yeri” adlı doktora tezi Türk Dili alanında yapılmıştır. Abdullah Hacıbekiroğlu'nun “Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler” adlı doktora tezi ve Güler Koca'nın “Arap Dilinde Edatların İşlevselliği” adlı yüksek lisans tezi Arap Dili alanındaki tezlerdendir. Hüseyin Dursun'un “Arap Dilinde Hurûfu'l-Me'âniler ve Çok Anlamlılığa Etkisi (Necm Suresi İlk Yirmi Üç Ayet Örneği)” adlı makalesi ve Ahmet Yüksel'in “Arap Dilinde Me'âni'l-Hurûf İlmîne Dair Literatür Çalışmaları” isimli makalesi yine bu alanla ilgili çalışmalardır.

Bağlaçlarla ilgili ülkemizde Arap Dili alanında yüksek lisans düzeyinde tezler olup doktora düzeyinde teze rastlanmamıştır. Ahmet Kazım Ürün'ün 1989 yılında yapmış olduğu “Arapçada Bağlaçlar” isimli yüksek lisans tezi, Halil İbrahim Şanverdi'nin “Arapça Yazılı Basınında Sık Kullanılan Bağlaçların İncelenmesi ve Arapça Öğrenimindeki Yeri” isimli yüksek lisans tezi, Alaa Mohammed tarafından yapılan “Türkçe ve Arapçada Söylem Bağlaçlarının Karşılaştırmalı Betimlemesi” adlı yüksek lisans tezi bu alanla ilgili tezlerdir.

² Durmuş, “Harf”, 16/163.

³ Dursun, “Arap Dilinde Hurûfu'l-Me'âniler”, 227-228.

Serdar Yavuz'un "Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar" isimli doktora tezi ve makalesi Türk Dili alanında yapılmış bağlaçlarla ilgili çalışmalardır.

Bu çalışmada edat ve bağlaç kavramlarının ilk nahiv kitaplarından, bu alanda yazılmış hurûfu'l-me'ânî eserlerinden, tez ve makalelerden yararlanılarak Arapçada nasıl ele alındığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Edat ve bağlacın Arapçada incelenmesinden önce Türkçede ne anlama geldiklerini incelemenin daha uygun olacağı kanaatiyle öncelikle kendi dilimizde nasıl ele alındığına değinilecektir.

1. Türkçede Edat ve Bağlaç Kavramları

Türkçe kelimeler genel olarak anlamlı ve görevli olmaları bakımından iki kısımda sınıflandırılmaktadır. Anlamlı kelimeler asıl kelimeler olup isim ve fiilleri kapsar. Görevli kelimeler ise isim ve fiiller gibi tek başlarına bir anlam taşımayan yardımcı kelimelerdir. Eklendikleri kelime veya kelime gruplarının yardımı ile anlam kazanırlar ve geçici gramer görevleri yüklenirler. Edatlar, bağlaçlar, ünlemler bu tür kelimelerdendir.⁴

Osmanlı gramer anlayışını benimsemiş olan dilciler görevli kelime türlerinin hepsini edat başlığı altında toplamıştır.⁵ Zeynep Korkmaz ise görevli kelimeleri edatlar ve bağlaçlar olarak ikiye ayırmaktadır.⁶ Edatlar son çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatları olarak üç grupta incelenebilir.⁷

Muharrem Ergin kelimeyi mana ve görev bakımından üçe ayırmıştır. Bunlar isim, fiil ve edatlardır. İsim ve fiiller manaları olan, edatlar ise görevleri olan kelimelerdir. Edatların tek başlarına anlamları yoktur. Ancak manalı kelimelerle anlam kazanırlar. İçlerinden bir kısmı tek başına bir ifadeye sahip olsa da bu ifadenin anlaşılabilmesi için diğer kelime, kelime grupları ya da cümlelere bağlanması gerekmektedir.⁸

Edatlarla ilgili kaynaklarda geçen birkaç tanım aşağıda verilmiştir:

"Edat, çeşitli dillerde, önünde yer aldığı ya da ardından geldiği birimle başka bir birim ya da tümcenin geri kalan bölümü arasında ilgi kurmaya yarayan, anlamı, aynı bağlamdaki öbür birimlerle belirginleşen işlevsel biçimbirim (örn. ile, göre, üzere, gibi, dolayı, için, vb.)."⁹

"Edatlar yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer

⁴ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* (Ankara: TDK, 2019), 893.

⁵ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi*, 893.

⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi*, 893-894.

⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, 2009), 348.

⁸ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 216-217.

⁹ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Bs (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2007), 120.

bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir.”¹⁰

“Edat, tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türü, ilgeç.”¹¹

Bu tanımlardan edatların yalnız başlarına bir anlamlarının olmadığı görülmektedir. Ancak kastedilen mananın anlaşılabilmesi için diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilgi kuran edatlara ihtiyaç duyulmaktadır. İçin, kadar, gibi, göre, doğru, başka, dolayı, ötürü, itibaren, üzere...gibi kelimeler edattır.¹²

Edatlar, Türk dili çalışmalarında en çok isim verilen kelime türüdür. Bu isimlerden bazıları edat, harf, çekim edatı, son çekim edatı, ilgiç, ilgeç, takı, son takı, son ek, artlaç, önleç'tir. Bu isim çeşitliliği edat olan kelimenin ne edatı olduğu ile ilgili isimlerle devam etmektedir.¹³

Edatlarla ilgili yapılan bu kısa açıklamalardan sonra Türkçede bağlaçlar ile ilgili açıklama ve tanımlara göz atılabilir.

Bağlaçlar Türk Dili kaynaklarının çoğunda edat başlığı altında incelenmesinin yanı sıra “bağlaç” başlığı altında da incelenmiştir. Muharrem Ergin *Türk Dil Bilgisi* isimli kitabında bağlaçları “bağlama edatları” ismiyle ele almıştır.¹⁴ Zeynep Korkmaz *Türkiye Türkçesi Grameri* adlı eserinde, Mehmet Hengirmen *Türkçe Temel Dilbilgisi* adlı kitabında bağlaçları edatlardan ayrı olarak “bağlaçlar” başlığı altında incelemiştir.¹⁵

Türkçede aslında bağlaç bulunmadığı, yabancı dillerin etkisiyle sonradan ortaya çıktığı yönünde genel kanaat vardır.¹⁶ Mecdut Mansuroğlu Uygur döneminden itibaren dinî metinlerin aslına uygun aktarılma isteği ile bağlama edatlarının Türkçeye girdiğini dile getirmektedir.¹⁷

Zeynep Korkmaz, aslında Türkçede bağlaç bulunmadığı, sonradan ortaya çıktığı yönündeki görüşleri kabul etmemektedir. O, Eski Türkçede bağlaç görevini gören birçok kelime, edat ve zarf fiillerinin olduğunu söylemektedir. Meselâ Türkçede bağlaç yapılmak istenirse “Aldı ve kesti” yerine “Alıp kesti” denir. Her dilde olduğu gibi Türkçede de bağlaca ihtiyaç olmuştur. Korkmaz’a göre Türkçede aslında bağlaç olmadığını söylemek

¹⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi*, 895.

¹¹ Güncel *Türkçe Sözlük*, “Edat” (TDK) (Erişim 11 Ekim 2022).

¹² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi*, 895; Mehmet Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi* (Ankara: Başkent Repro, 2006), 167.

¹³ Ahmet Isparta, *Metin Oluşturmada Edatların Yeri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010), 23-24.

¹⁴ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 352.

¹⁵ Bkz. Hengirmen, *Türkçe Temel Dil Bilgisi*, 175-196; Korkmaz, *Türkiye Türkçesi*, 923-957.

¹⁶ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 352; Mecdut Mansuroğlu, “Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 3 (1955), 59; Korkmaz, *Türkiye Türkçesi*, 923.

¹⁷ Mansuroğlu, “TDAY Belleten”, 59.

yerine bağlaç görevinin hangi yollarla karşılandığını, bunun için hangi ek ve kelimelerin kullanıldığını söylemek daha doğrudur. Türkçede eş değerli kelime ve kelime grupları yan yana sıralanabilir, virgül veya noktalı virgülle bağlanabilir. Türkçede asıl bağlaç olan kelimelerin oluşması ise aşamalı bir şekilde olmuştur.¹⁸

Karahanlı Türkçesi döneminden itibaren Türkçede bağlaçların sayısı oldukça artmıştır. Eski Türkçede bağlaçların sayısının çok fazla olmaması ve zamanla bağlaçların sayısının artmasının nedenlerini Serdar Yavuz şu şekilde sıralamaktadır:¹⁹

- a) Türkçenin gelişmesi sonucunda bağlaçların ihtiyaç halini alması
- b) Bazı isim ve fiillerin sonradan bağlaç haline dönüşmesi
- c) Yabancı dillerden tercüme edilen eserlerin etkisi ve bu dillerden geçen bağlaçlar nedeniyle Türkçedeki bağlaçların sayısının artması
- d) Eski Türkçede elimizde bulunan metinlerin sayısının az olması. Daha fazla metne sahip olunsaydı bağlaçların sayısı artabilirdi.

Bağlaç ile ilgili bazı tanımlar aşağıda verilmiştir:

“Bağlaç, eş görevli kelimeleri veya önermeleri birbirine bağlayan kelime türü, rabıt, rabıt edatı: Ve, ya, veya, ya da birer bağlaçtır.”²⁰

“Bağlaç, bir tümcede işlev açısından iki sözcüğü, iki sözcük öbeğini ya da hem aynı türden hem de ayrı işlevli iki tümceyi birbirine bağlayan biçimbirim.”²¹

“Bağlaçlar, başlı başlarına anlamları olmayan, fakat eş görevli kelimeleri ya da kelime öbeklerini hem biçimce hem de anlamca birbirine bağlayan kelimelerdir.”²²

“Eş görevli sözcükleri, sözcük öbeklerini ve cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir.”²³

“Bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir.”²⁴

Bağlaç olarak en çok “ve, ama, çünkü, fakat, eğer, lâkin, oysa, yahut, ancak, veyahut, yalnız, halbuki” kelimeleri kullanılır.²⁵

¹⁸ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi*, 923-924.

¹⁹ Serdar Yavuz, *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bağlaçlar* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010), 19.

²⁰ *Güncel Türkçe Sözlük*, “Bağlaç” (TDK) (Erişim 20 Ekim 2022).

²¹ Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 32.

²² Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi)* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999), 302.

²³ Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, 175.

²⁴ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi*, 24.

Yapılan tanım ve açıklamalara göre edat ile bağlacın genel olarak görevli kelime grubunda sayıldığı, isim ve fiil gibi asıl kelimelerden olmayıp yardımcı kelimeler grubunda yer aldığı anlaşılmaktadır. Bağlaçlar çoğu kez edat başlığı altında incelenirse de ayrı bir konu olarak da incelenmektedir.

Bağlaçların kelimeleri, kelime öbeklerini ve cümleleri birbirine bağlama görevleri ön plana çıkmaktadır. Bu görevden hareketle edat ile bağlaç ayrımı yapılabilir.

Haydar Ediskun, edat ile bağlaç arasında iki ayrımdan bahseder. Birinci olarak, bir edatın ilk görevinin kelimelere, kelime gruplarına ve cümlelere anlam kazandırmak olduğunu, bunu yaparken bağlayıcılık görevinin de sezildiğini fakat bunun ikinci planda kaldığını söyler. Bağlacın görevinin ise ilk olarak kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlamak olduğunu, bunu yaparken de birtakım anlam ilgileri de sezildiğini fakat bunun da ikinci planda olduğunu vurgular. İkinci ayrımın ise edatların sıfat takımları ve zarf öbekleri kurabilmeleri, bağlaçların ise asla sıfat takımları ve zarf öbekleri kuramamaları olduğunu belirtir.²⁶

Mehmet Hengirmen, edatların eş görevli kelimeleri ve cümleleri birbirine bağladıkları zaman bağlaç görevini üstlendiğini ifade eder. Edatlar cümleden çıkarıldığında anlam bozulurken bağlaçlar cümleden çıkarıldığında ise anlamda fazla bir değişiklik meydana gelmez. Meselâ “Ali ile Ahmet okula gitti.” cümlesinde “ile” sözcüğü bağlaçtır. Burada iki cümle bulunmaktadır: “Ali okula gitti.” ve “Ahmet okula gitti.” İlk cümledeki “ile” bağlacını ortadan kaldırdığımızda anlamda bir değişiklik olmaz. “Ali, Ahmet okula gitti.” şeklinde olur. “Ali, okula otobüs ile gitti.” cümlesindeki “ile” sözcüğü edattır. Bu edatı cümleden çıkardığımızda anlam bozulur. “Ali, okula otobüs ... gitti.” şeklinde anlamsız bir cümle olur.²⁷

Edatlar, bağlaçları da içine alır. Bu bakımdan edatlar bağlaçlara göre daha kapsamlıdır. Her bağlaç aynı zaman da edattır fakat her edat bağlaç değildir.²⁸

2. Arapçada Edat ve Bağlaç Kavramları

Arap dilinde edatın tanımı ve sınıflandırılması konusunda dil bilginleri arasında benzer ve yakın tanımlama yapılmış olmasına rağmen tam bir birliktelik yoktur. Bağlaç ile edat arasında da net bir ayrım söz konusu değildir. Bu bölümde Arapçada edat-bağlaç kavramları dil bilginlerinin yapmış olduğu tanım ve açıklamalar ışığında ele alınıp konu hakkında fikir oluşması sağlanacaktır.

²⁵ Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, 175.

²⁶ Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, 302.

²⁷ Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, 174.

²⁸ Güler Koca, *Arap Dilinde Edatların İşlevselliği* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 27.

2.1. Arapçada Edat Kavramı

2.1.1. Lügatte Edat

Arapçada اداة kökünden gelen اداة/edat kelimesi sözlükte “araç, alet” anlamına gelmektedir.²⁹ *Lisânü'l-Arab*'ta “her zanaatkârın bir edatının/aletinin olduğu, işini yaparken bu aleti kullandığı” açıklanmıştır.³⁰

İbn Fâris (ö. 395/1004), *Mu'cemu'l-Mekâyisi'l-Luga* isimli eserinde “istenilen şeye ulaşana kadar çok çalışma”nın da edat/araç olduğunu söylemiştir. الخدع ve الختل “aldatma” ve “kandırma” da istenilen amaca ulaşmak için çok çabalama gerektirdiği için bunları da edat olarak değerlendirmektedir.³¹

2.1.2. Istılahta Edat

Terim olarak edatın kullanımına bakıldığında çoğu zaman harf kavramıyla karşılandığını görülür. Arap dilinde kelime isim, fiil, harf şeklinde sınıflandırılmıştır. Burada kastedilen harfler, hece harfleri olmayıp mana harfleridir. Bu kelime çeşitlerinden harf, edat kavramına karşılık gelmektedir. Ama edatlar kullanım açısından Arapçadaki harflere benzeseler de isim ve fiil olan edatlar da vardır. Arapçadaki mana harfleri görev bakımından edat kavramına karşılık gelmektedir, denilebilir.

Edatlarla kastedilenin harfler, isim, fiil ve zarflardan harfe benzeyenlerdir. İlk dönem âlimlerinin edatlarla ilgili görüşleri tefsirlerde, dîvan, dil, nahiv ve belâğat kitaplarında dağınık haldeydi. Bunların bir araya getirilmesine ihtiyaç vardı. Edatlarla ilgili ilk kapsamlı eserin Câfer el-Kayrevânî tarafından yazıldığı ifade edilmiştir.³²

Arapçada harf ve edatların anlamlarının incelenmesi tefsir ilmiyle beraber gelişmiştir.³³ Müfessirler, Kur'ân'daki hükümleri açıklamak ve ondaki güzel sırları ortaya çıkarmak için edatların manalarını açıklamış ve inceliklerini detaylandırmışlardır. Kur'ân âyetlerinde geçen harf ve edatların değişik anlamlarını vermişlerdir.³⁴

²⁹ Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 8. Bs (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 1258; Muhammed b. Muhammed Murtaza Zebidî, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Mecmû'atün mine'l-Muhakkikîn (Dâru'l-Hidâye, t.y.), 37/52.

³⁰ Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1. Bs (Beyrut: Dârus-Sâdır, t.y.), 14/24.

³¹ Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya İbn Fâris, *Mu'cemu'l-Mekâyisi'l-Luga*, thk. Abdusselam Muhammed Harun (Dâru'l-Fikr, 1979), 1/73.

³² Murâdî, *el-Cene'd-Dâni*, 4.

³³ Mahmûd Ahmed es-Sağîr, *el-Edevâtü'n-Nahviyye fî Kütübi't-Tefsîr* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2001), 32; Ahmet Yüksel, “Arap Dilinde Me'âni'l-Hurûf İlimine Dair Literatür Çalışmaları”, *EKEV Akademi Dergisi* 8/20 (Yaz 2004), 296.

³⁴ es-Sağîr, *el-Edevâtü'n-Nahviyye*, 32.

Edat kavramı Kufeli dil bilginleri tarafından erken dönemlerde kullanılmıştır. Kûfe dil mensupları mana harflerine “الأدوات” demektedirler.³⁵ Buna rağmen harf ve hurûfu'l-me'âni isimlendirmesi daha çok yaygınlık kazanmıştır.³⁶

Harf/ حَرْف sözlükte “Bir şeyin tarafı, kenarı, sınırı, yanı, seferlerden yorgun düşmüş deve”³⁷ gibi anlamlara gelmektedir. Araplar حَرْفُ الرُّأْس dediklerinde başın iki yanını, حَرْفُ السَّفِينَةِ dediklerinde geminin ucunu, kenarını, حَرْفُ الْجَبَلِ dediklerinde dağın en üstünü, eteğini kastetmektedirler.³⁸ Kemâleddîn Enbârî (ö. 577/1181) harfin bir sözde diğer kelimelere göre kenarda, yanda kalmasından dolayı bu ismi aldığını söyler.³⁹

İbn Fâris, harfin tanımında “O, işinde bir harf üzerinedir, yani bir yol üzerinedir.” diyerek harfin aynı zamanda yol, yön anlamına geldiğini açıklamıştır.⁴⁰ Kur'ân-ı Kerim'de “وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ كِمْيَ اللَّهِ أَيْ يَأْتِيهِ الْيَقِينُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَخَلْفَهُمْ أَلَّا يَدْعُونَ بِالْأَسْمَاءِ الَّتِي سَمَّى اللَّهُ خَلْقَهُمْ فَيَتَّخِذُونَ مِنْهَا سَبَابًا وَإِنَّهُمْ فِي عَذَابٍ مُّذُنَّ”⁴¹ âyetinde harfin yön, kıyı, kenar gibi anlamlarını görmekteyiz.

Harf ayrıca Kur'ân kıraatleri ve lehçe anlamlarına da gelmektedir. Meselâ حَرْفُ ابْنِ مَسْعُودٍ dendiğinde İbn Mes'ûd'un kıraati kastedilmektedir.⁴²

Terim olarak harfin edat manasında kullanılmasına örnek olarak aşağıda aktaracağımız dil bilginlerinin ifadelerine yer verilecektir.

Elimize ulaşan ilk Arap grameri kitabı olan *el-Kitab*'da Sibeveyh , الحَرْفُ مَا جَاءَ لِمَعْنَى لَيْسَ , “Harf, isim ve fiil dışında bir mana için gelen kelimelerdir”⁴³ şeklinde harfin tarifini yapmıştır. Bu tarif Türkçedeki kelime çeşitlerinden “isim ve fiil gibi anlamlı kelimeler grubunda olmayan” edatların tarifine benzemektedir.

³⁵ Muhammed b. Ahmed b. Yusuf Hârizmî, *Mefâtihu'l-'Ulûm*, thk. İbrahim el-Ebyârî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1989), 63.

³⁶ Abdullah Hacibekiroğlu, *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler* (Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2015), 24.

³⁷ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Ahmed Abdulgaffûr Attâr (Beyrut: Dâru'l-'İlmi lil-Melâ'în, 1987), 4/1342; Ebu'l Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed Ragıp el-İsfehânî, *el-Müfradât fi Garibi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Halîl 'Aytânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2010), 121.

³⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 9/41.

³⁹ Ebu'l-Berakât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. 'Ubeydillâh Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1999), 40.

⁴⁰ İbn Fâris, *Mekâyisi'l-Luga*, 2/42.

⁴¹ Hacc 22/11.

⁴² Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbi'l-Luga*, thk. Muhammed İvaz Mür'ib (Beyrut: Dâru İhyâ'i'l-Türasî'l-'Arabî, 2001), 5/10; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. 9/41.

⁴³ Ebû Bîşr Amr b. Kanber Sibeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hâncı, 1982), 1/12.

İbn Serrâc (ö. 316/929), harfi tanımlarken *ما لا يجوز أن يخبر عنه كما يخبر عن الإسم* "İsimden haber alındığı gibi kendisinden haber alınamayan"⁴⁴ ifadesine yer vermiştir.

Zeccâcî, *el-İdâh fî 'İleli'n-Nahv* isimli eserinin harf bölümünde harfin mu'cem harfleri, isim ve fiil gibi kelimelerin cüzünü oluşturan hece harfleri ve mana harfleri olarak üç şekilde ele alındığını belirtmiştir. Mana harfleri için nahiv bilginlerinin yaptığı *الحَرْفُ مَا دَلَّ عَلَى* "Harf kendisinden başkasıyla bir manaya delâlet eden kelimedir" şeklindeki tarifi aktarmıştır. Burada *من* ve *الـ* harflerinin kullanımlarını örnek olarak vermiştir. *من* harfinin ba'zıyyet manasının ancak bir sözde bu anlamda kullanınca ortaya çıkacağını, yoksa kendisinde bu mananın bizzat olmadığını, *الـ* harfinin ise bizzat kendinde sonuca ulaşma manası taşımayıp bir cümlede ancak bu anlamda kullanıldığı zaman bu mananın ortaya çıkacağını söylemiştir.⁴⁵

Bazı nahiv âlimleri Zeccâcî'nin tanımında yer alan *دَلَّ* ifadesinden dolayı, bu tanım, istifhâm isimlerini, *أين* ve *مغتي* gibi şart isimleri de kapsadığı ve muğlak bir tanım olduğu için buna itiraz etmişlerdir.⁴⁶

Ezherî (ö. 370/980), *Tehzîbu'l-Luga* isimli eserinde hem harf hem de edat kelimesine birlikte yer vermiştir. *وَكُلُّ كَلِمَةٍ بُنِيَتْ أَدَاءً عَارِيَةً فِي الْكَلَامِ لِتَفْرِقَةَ الْمَعَانِي فَاسْمُهَا حَرْفٌ* "Her kelime, bir kelimada manayı ayırt etmek için ödünç olarak alınan bir edat üzerine inşa edilir. Bunun ismi harftir"⁴⁷

İbn Cinnî (ö. 392/1002) *el-Lüma* isimli eserinde harfin isim ve fiilin âlametlerini taşımadığını belirtmiştir. *والحرف ما لم تحسن فيه علامة من علامات الأسماء ولا علامات* "Harf; kendisinde isim ve fiilin âlametlerinin bulunması uygun olmayan kelimedir ve ancak kendisi dışında bir mana için gelir."⁴⁸ Bu tanımında isim ve fiile ait özelliklerini taşımayan kelimelerin harf/edat olduğu söylenmiştir. Yani edat, fiil ve isim gibi anlamlı olmayıp ancak kendisi dışındaki kelimelerle manası anlaşılan kelimedir.

⁴⁴ Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî İbn Serrâc, *el-Usûl fî'l-Nahv*, thk. 'Abdülhüseyn el-Fetlî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 1/20.

⁴⁵ Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk Zeccâcî, *el-İdâh fî 'İleli'n-Nahv*, thk. Mâzin el-Mübârek (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1979), 54; Muhammed Ahmed Hudayr, *el-Edevâtu'n-Nahviyye ve Delâlatuhâ fî'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Kahire: Mektebetü'l-Ancelo el-Misriyye, 2001), 9.

⁴⁶ Sâdık Halîfe Râşîd, *Devru'l-Harfî fî Edâi Ma'na'l-Cümle* (Bingâzî: Câmî'atu Kâryûnus, 1996), 34.

⁴⁷ Ezherî, *Tehzîbi'l-Luga*, 5/10.

⁴⁸ Ebu'l-Feth Osmân el-Mevsilî el-Bağdâdî İbn Cinnî, *el-Luma' fî'l-'Arabiyye*, thk. Semih Ebû Muğlî (Ammân: Dâru'l-Mecidlâvî li'n-Neşr, 1988), 16.

İbn Bâbeşâz (ö. 469/1077) harfin tanımında şöyle demiştir: *الْحَرْفُ مَا أَبَانَ عَنْ مَعْنَى فِي غَيْرِهِ*: “Harf isim ve fiil gibi cümlelerin bir parçası olmayan, manası kendisinden başkasıyla açığa çıkan kelimedir”⁴⁹

Zemahşerî harfin tanımında “ما دَلَّ” ifadesine yer vermiştir. *الْحَرْفُ مَا دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي غَيْرِهِ*. “Harf kendisi dışında bir lafızda bulunan manaya delâlet edendir.”⁵⁰ Zemahşerî, fiilin hazfedildiği ve harfle sınırlı olduğu belirli durumlar hariç harfin kendisine eşlik eden isim ve fiilden ayrılması nedeniyle kendisinden başkasıyla bir anlama delâlet edeceğini söylemiştir.⁵¹

Ukberî (ö. 616/1219), ulemânın yaptığı harfin tanımında yer alan *ما جاء* ifadesine yeğlemiştir. *الْحَرْفُ مَا دَلَّ عَلَى مَعْنَى فِي غَيْرِهِ فَقَط*. “Harf sadece kendinden başkasıyla bir manaya delâlet edendir.” tanımının daha doğru olduğunu söylemiştir. Ona göre *ما جاء* ifadesi illeti açıklamaktadır. Gerçek tanım ise illeti değil, bizzat tanımlanan şeyi açıklamalıdır. Çünkü illet kendisinden başka bir şeydir. O, *أين* ve *كيف* gibi kelimelerin hem kendinden başkasıyla bir manaya delâlet ettiğini, hem de mekân ve hâle işaret etmeleri nedeniyle kendilerinde bizzat mananın olduğunu söyler. Tanımda yer alan *فقط* lafzıyla çelişkinin ortadan kalktığını ifade eder.⁵²

İbn Yâ’îş (ö. 643/1245), isim ve fiilin manalarının kendilerinde olduğunu, harfin manasının ise kendi dışındaki kelimelerle anlaşılacağını açıklamıştır. Meselâ *إلتاكيس*ın tek başına manası yoktur. *إلتاكيس* dendiğinde ise *إلتاكيس* isme birleşerek bu ismin mârife olduğunu göstermiştir.⁵³

Murâdî (ö. 749/1348), harfin kelime olarak tarifinin yapılmasının ve sınırının belirlenmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Çünkü herhangi bir çelişki durumunda tarife bakılır. Ona göre vasıl ve nakl hemzesi ve tasgîr yâ’sı gibi kelime olmayan harflerin harf tanımından çıkarılması gerekir. Bunlar sadece kelimeleri oluşturan hece harfleridir. Oysa harf ile kastedilen kelime olan me’ânî harfleridir. Murâdî harfin tanımına bazı dil bilginlerinin “فقط” kaydını eklediğini ve böylece sınırının belirlendiğini ifade etmiştir.

⁴⁹ Ebu’l-Hasen Tâhir b. Ahmed b. İdrîs İbn Bâbeşâz, *Şerhu’l-Mukaddimeti’l-Muhsibe*, thk. Halid Abdülkerîm (Küveyt: Matbaatü’l-Asriye, 1977), 215.

⁵⁰ Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. ‘Umer b. Ahmed Zemahşerî, *el-Mufasssal fi San’ati’l-İrâb*, thk. Ali Ebû Mulhîm (Beyrut: Mektebetü’l-Hilâl, 1993), 379.

⁵¹ Zemahşerî, *el-Mufasssal*, 379.

⁵² Ebu’l-Bekâ Muhibbiddîn Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah Ukberî, *el-Lübâb fi ‘ileli’l-Binâ ve’l-İrâb*, thk. Abdullah el-Nebhân (Dimeşk: Dâru’l-Fikr, 1995), 1/50.

⁵³ Muveffikuddîn Ebu’l-Bekâ b. Ali İbn Ya’îş, *Şerhu’l-Mufasssal li’z-Zemahşerî*, thk: Emîl Bedî’ Ya’kûb, 1. Bs (Beyrut: Dâru’l-Kütubi’l-‘İlmiyye, 2001), 437.

“الحَرْفُ كَلِمَةٌ تَدُلُّ عَلَى مَعْنَى، فِي غَيْرِهَا، فَفَقَطُ” Harf, sadece kendinden başkasıyla bir manaya delâlet eden kelimedir.” tanımını aktarır.⁵⁴

Murâdî, yukarıdaki tanımda bizzat kendisiyle bir manası olan fiillerin ve birçok ismin tanımdan çıkarıldığını söylemiştir. فَفَقَطُ lafzı ile hem kendisinden başkasıyla bir manaya delâlet eden hem de bizzat kendisiyle manaya delâlet eden istifham ve şart isimlerini tanımın dışında tutmuştur.⁵⁵

Harf, غَيْرِهِ الحَرْفُ هُوَ مَا دَلَّ عَلَى مَعْنَى غَيْرِ مُسْتَقِيلٍ بِالْفَهْمِ، بَلْ آلَةٌ لِفَهْمِ (ö. 981/1573) Birgivî anlamdan bağımsız olmayan bir manaya işaret edip kendinden başka kelimeleri anlamak için bir araçtır.”⁵⁶ tanımını yapmıştır.

ilk dönemlerde harf kavramıyla birlikte nadir de olsa edat ismi de kullanılmıştır. Nahviciler ve mantıkçılar mana harflerine edat ismini vermişlerdir.⁵⁷ Edat ıstilahî olarak genel nahiv ve hurûfu'l-me'ânî kitaplarında kullanılmıştır.⁵⁸

Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn* isimli eserinde mana harfleri için أداة kelimesini kullanmıştır. الحَرْفُ مِنْ حُرُوفِ الْهَجَاءِ . وَكُلُّ كَلِمَةٍ بُيِّنَتْ أَدَاةً عَارِيَةً فِي الْكَلَامِ لِتَفْرِيقِ الْمَعَانِي. “Harf; hece harflerindedir. Bir sözdeki farklı manaları ayırt etmek için حتى, هل, بل, ve ولعل gibi yapısı iki veya daha fazla harften oluşsa bile ödünç alınan bir edat olarak inşa edilmiş her kelime harf olarak isimlendirilir.”⁵⁹ Bu tanımda harfin hem hece hem de mana harfleri için kullanıldığını göstermiştir. Mana harfleri için ayrıca edat/ أداة terimini kullanmıştır.

و لِلْقَسَمِ وَ الْمَقْسَمِ بِهٖ أَدَوَاتٌ فِي حُرُوفِ الْجَزِّ وَ أَكْثَرُهَا الْوَاوُ ثُمَّ الْبَاءُ Sibeveyhi *el-Kitâb*'ında “Yemin ve kendisiyle yemin edilenler için harf-i cerlerden edatlar vardır. Bunlardan en çok kullanılanı vâv, sonra bâ harf-i ceridir.” diyerek edat ismini kullanmıştır.⁶⁰

Edatın Arapça kaynaklarda bu isimle kullanımı incelendiğinde Kûfeli dil bilginleri tarafından erken dönemlerden itibaren kullanıldığı belirtilmişti. Basralılar ve Kûfelilerde harf kelimesi ortak kullanılmakla birlikte Kûfeliler Basralılardan daha hassas davranarak

⁵⁴ Murâdî, *el-Cene'd-Dâni*, 20.

⁵⁵ Murâdî, *el-Cene'd-Dâni*, 21; Râşîd, *Devru'l-Harfi*, 37.

⁵⁶ Mehmed Birgivi, *İzhârü'l-Esrâr fi'n-Nahv* (Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2009), 50.

⁵⁷ Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid el-Fârûkî Tehânevî, *Mevsû'atu Keşşâfi Istilâhâtî'l-Funûn ve'l-'Ulûm*, thk. Ali Dahrûc (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996), 1/127, 651.

⁵⁸ Hodayr, *el-Edevâtü'n-Nahviyye*, 7.

⁵⁹ Halil b. Ahmed Ferâhîdî, *Kitabu'l-'Ayn*, thk. Mehdî Mahzûmî - İbrâhîm Sâmirrâî (Dâru Mektebeti'l-Hilâl, ts.), 3/210-211.

⁶⁰ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, 3/496.

İbn Uşfûr (ö. 669/1270) ve İbn Nazzâm (ö. 686/1287) edat kavramını istisnâ, nidâ, istifhâm, harf-i cerler gibi bölümleri genel olarak adlandırmada kullanmışlardır. Bu terimin içine isim, fiil ve harf olan edat manasındaki bütün kelimeler girmektedir. Harf terimini ise sadece harf-i cerler, atıf harfleri, nasb eden harfler gibi isim ve fiil olmayan harflerin olduğu bölümler için kullanmışlardır.⁶⁹

İbn Manzûr (ö. 711/1311) *Lisânü'l-'Arab*'ta kelime çeşidi olan harfin bizzat edat olduğunu zikretmiştir. *الحَرْفُ الأَدَاةُ الَّتِي تَسْمَى الرَّابِطَةَ لِأَنَّهَا تَرْبُطُ الأَسْمَ بِالأَسْمِ وَالفِعْلَ بِالفِعْلِ* "Harf; isimle isimi, عن ve على gibi harf-i cerlerle fiille fiili birbirine bağladığı için râbit/bağlaç olarak isimlendirilen edattır."⁷⁰ tanımını yapmıştır.

Ebû Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344) de *İrtişâfu'd-Darb* isimli eserinde cezmeden edatlardan bahsederken *أدوات الجزم حروف وأسماء* "Cezmeden edatlar harf ve isimdir."⁷¹ diyerek *أدوات* ifadesini kullanmıştır.

İbn Hişâm , edatlar için *مفردات* ifadesini kullanmıştır. Müfredât lafzı ile harf ve harf manası taşıyan isim ve zarfları kastettiğini ifade etmiştir.⁷² İbn Hişâm ayrıca *Muğni'l-Lebîb* isimli eserinde *الشَّرْطُ الأَدَاةُ* /şart edatı,⁷³ *أداة النفي* /nefi edatı⁷⁴, *أداة الغموم* /genel edatlar⁷⁵ terkiplerini kullanmıştır.

Suyûtî (ö.911/1505), edat kelimesinin çoğulu olan *الأدوات* lafzını *el-İtkân* isimli eserinde "müfessirlerin ihtiyaç duyduğu edatların manalarının öğrenilmesi" bahsinde kullanmıştır. *وأعني بالأدوات الحروف وما شاكلها من الأسماء والأفعال والظروف* "Edatlarla harfleri ve isim, fiil ve zarflardan harfe benzeyenleri kastediyorum."⁷⁶ Suyûtî bu açıklamasıyla edatların mana harfleri ile harf manası taşıyan isim, fiil ve zarf olabileceğini açıklamıştır.

⁶⁹ Mecdülîn Merzûk Ahmed 'Abdu Rabbi, *Edevâtü'r-Rabt Nahviyye fi Luğati'l-İ'lâmi'l-Filistiniyyi "Sahifetü'l-Hayâti'l-Cedîde" Enmûzeca* (Filistin: Câmi'atü Birzeit, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 12.

⁷⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. 9:41.

⁷¹ Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî Ebû Hayyân, *İrtişâfu'd-Darb min Lisâni'l-'Arab*, thk. Receb Osman Muhammed (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1998), 4/1855.

⁷² Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh en-Nahvî İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb 'an Kütübi'l-E'arîb*, thk. Mâzin el-Mübârek - Muhammed Ali Hamdullah (Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1985), 17.

⁷³ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, 86, 120, 310, 413.

⁷⁴ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, 171.

⁷⁵ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, 267.

⁷⁶ Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Suyûtî, *el-İtkân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm (Kahire: Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmmetün lil-Kütübi, 1974), 425.

Temmmâm Hassân, edatların cümlelerin diğer bölümleri arasına bağlantı kurmaya yaradığını ve mananın anlaşılmasını sağladığını belirtmiştir. Edatların sözlük manaları olmayıp işlevsel manaları vardır.⁷⁷

Edatlar çeşitli sınıflamalar yapılarak incelenebilir:

2.1.3. Asıl ve Dönüştürülmüş Olmaları Açısından⁷⁸

a. Asıl edatlar: Bunlar harf-i cerler ve atıf harfleri gibi mana harfleridir. Bu edatlar mebnîdir.

b. Dönüştürülen edatlar: Bunlar zarf, isim, fiil ya da zamirden dönüştürülmüştür. Zarflar soru ve şart cümlelerini anlamada kullanılır. İsim olanlar *كم التكاثير* ve *الاسفهام كم* gibi bazı mübhem isimlerdir. Fiilden dönüşmüş olanlar *كان* ve *كاد* gibi nâkis fiiller ve onların benzerleridir. Zamir olanlar ise *ما* ve *أي* gibi isimlerin şart, istifhâm, masdariyyet, zarfiyyet ve taaccüb manasına nakledilmesiyle olanlardır.

2.1.4. İhtisâs Bakımından

İhtisâs/ *إختصاص* “özgü olma” anlamına gelmektedir.⁷⁹ Edatlar isme ve fiile özgü olmaları açısından üç kısma ayrılır:⁸⁰ Bu edatlardan sadece isimle, sadece fiille veya her ikisiyle ortak kullanılanlar vardır.⁸¹

a) Sadece isme özgü edatlar: Bunlar harf-i cerler, te'kîd ve nidâ harfleri gibi edatlardır.

b) Sadece fiile özgü edatlar: Cezmeden edatlar, masdar harfleri, istikbâl harfleri gibi edatlar bu gruba girer.

c) Hem fiil hem isimle müşterek kullanılan edatlar: Bunlar *هل* soru harfi ve atıf harfleri gibi isim ve fiillerin her ikisiyle de kullanılabilen edatlardır.

2.1.5. Âmil ya da mühmel olması bakımından

Edatlar, lafzen ve manaya etkisi bakımında altı kısma ayrılır:⁸²

⁷⁷ Temmmâm Hassân, *el-Lüğatü'l-'Arabiyyetü Ma'nâhâ ve Mebnâhâ* (Beyrut: 'Alemü'l-Kütübî, 2006), 123; Ahmet Kazım Ürün, *Arapçada Bağlaçlar* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1989), 10-11.

⁷⁸ Hassân, *el-Lüğatü'l-'Arabiyyetü*, 123.

⁷⁹ Temmmâm Hassân, *el-Beyân fî Revâ'i-l-Kur'ân Dirâse Lugaviyye ve Uslûbiyye li'n-Nassi'l-Kur'ânî* (Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1993), 154-155.

⁸⁰ Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Suyûtî, *Hem'u'l-Hevâmi' fî Şerhi Cem'i-l-Cevâmi'*, thk. Abdülhamîd Hendâvî (Mısır: Mektebetü't-Tevfikîyye, ts.), 46; Râşîd, *Devru'l-Harfî*, 38..

⁸¹ İbn Serrâc, *el-Usûl*, 42; Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh en-Nahvî ibn ibn Hişâm, *Şerhu Şuzûri'z-Zeheb fî Ma'rifeti Kelâmi'l-'Arab*, thk. Abdulğânî ed-Dakr (Suriye: eş-Şeriketu'l-Muttahide li't-Tevzî', ty.), 31.

- a. Hem lafızda hem manada değişiklik meydana getirenler: Bunlar; ليت, لعل ve hicâz lehçesindeki mâdır.
- b. Manada değişiklik yapmaksızın lafızda değişiklik yapanlar: إن nasb edatı gibi. Bu edat ismini nasb edip haberini refederek etki eder. Fakat anlamı değiştirmez.
- c. Lafzı değiştirmeksizin manayı değiştirenler: Bu gruba سهل edatı örnek verilebilir. Bu edat, yalanlama ya da doğrulama ihtimali olan haber cümlesini inşâ cümlesine dönüştürür fakat fâilin harekesine etki etmez.
- d. Lafız ve manayı değiştirip hükmü değiştirmeyenler. لا يدى لزيد cümlesinde lâm harfi ismi cer etmekle lafzı değiştirmiştir. İhtisâs anlamında olduğu için manayı da değiştirmiştir. Ama hükmü değiştirmemiştir.
- e. Lafız ve manayı değiştirmeyip hükmü değiştirenler. ﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ﴾ "Münafıklar sana geldiklerinde, 'Tanıklık ederiz ki sen gerçekten Allah'ın elçisisin' derler. Senin hiç kuşkusuz kendi elçisi olduğunu Allah elbette biliyor; ama Allah tanıklık eder ki münafiklar (inandık derken) kesinlikle yalan söylemektedirler."⁸³ âyet-i kerimedeki lâm harfi gibi.
- f. Lafzı, manayı ve hükmü değiştirmeyenler. ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ﴾ "Sen onlara sırf Allah'ın lütfe ettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın."⁸⁴ âyet-i kerimedeki ما harfi gibi. Burada ما harfi رَحْمَةٍ kelimesinin mecrûr olmasını engellememiş, manayı ve hükmü de değiştirmemiştir.

3. Arapçada Bağlaç Kavramı

Daha önce ifade edildiği gibi Arapçada bağlaçları ayrı bir başlık altında bulmak zordur. Özellikle ilk dönem eserlerine baktığımızda bu ayrımın yapılmadığını görürüz. Hatta bağlaçlardan daha genel olan edatlar için bile aynı durum söz konusu olup onlar da daha çok harf kavramıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Arapçada bağlaçları ifade etmek için أدوات الربط ya da حروف الربط ifadeleri kullanılır.

⁸² Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, 40,41.

⁸³ Münâfikûn 63/1.

⁸⁴ Âl-i İmrân 3/159.

3.1. Lügatte رَبَط/Bağlaç

رَبَط fiilinin masdarı olan رَبَط/bağlaç sözlükte “bir şeyi bağlamak, sıkmak, sıkılaştırmak, hayvanı bağlamak”⁸⁵ gibi anlamlara gelmektedir. *Lisânü'l-'Arab*'ta رَبَط fiilinden türeyen رَبَط fiilinin kullanımına şu örnek verilmiştir: “فَالانَّ يَرْتَبُ كَذَا رَأْسًا مِنَ الدَّوَابِّ” Falanca kişi hayvanları başlarından bu şekilde bağlar.”⁸⁶

Fîrûzâbâdî, hadisi şerifte geçtiği şekliyle “انتظار الصلاة بعد الصلاة” “Namazdan sonra namazı bekleme”nin رِبَاط/bağ anlamına geldiğini söylemiştir.⁸⁷ Ebû Hureyre'den nakledilen hadisi şerifte Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: “أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْخُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِشْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ وَكَثْرَةُ الْخَطَى إِلَى الْمَسَاجِدِ وَانتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ فَذَلِكُمْ الرِّبَاطُ” “Allah'ın hatalarınızı sildiği, dereceleri yükselttiği şeyi size haber vereyim mi? ‘Evet yâ Resulullah’ dediler. ‘Sıkıntı anında güzelce abdest almak, mescitlere çok adım atmak ve namazdan sonra namazı beklemek. İşte bağ budur, işte bağ budur.’”⁸⁸

3.2. İstılahta رَبَط/Bağlaç

رَبَط/Bağlaç ismi terim olarak ilk dönem eserlerinin çoğunda geçmemektedir. Bazı dil bilginleri eserlerinde sonraki kelime ya da cümlelerle öncesine bağlantı kurmayı gerektiren durumlarda bağlaç/ رِبَاط ismini kullanmayıp العائد، الوضلة، التعلیق gibi isimlerle bu bağlantıya değinirler.⁸⁹

Sibeveyhi *el-Kitab*'ında Halil b. Ahmed'e bir ayet-i kerime hakkında sorduğu soruyu nakletmiştir. Halil b. Ahmed verdiği cevapta مَعْلَقُ lafzını kullanmıştır. سَأَلْتُ الْخَلِيلَ عَنْ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿وَإِنْ تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ﴾ وَ قَالَ هَذَا كَلَامٌ مُعْلَقٌ بِالْكَلامِ الْأَوَّلِ كَمَا كَانَتْ الْفَاءُ مَعْلَقَةً بِالْكَلامِ الْأَوَّلِ وَ هَذَا هَا هُنَا فِي مَوْضِعِ فَانْطَوَا، كَمَا كَانَ الْجَوَابُ بِالْفَاءِ فِي مَوْضِعِ الْفِعْلِ “Halil'e Allah'(c.c)'ın şu sözü hakkında sordum ‘(İnsanlar) kendi elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir belâ gelse hemen ümitsizliğe düşerler.’”⁹⁰ Halil şöyle

⁸⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, 3/1127; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 667; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 7/302.

⁸⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. 7/302.

⁸⁷ Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, 667.

⁸⁸ en-Nemerî el-Kurtubî, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-Me'âni ve'l-Esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-'Alevî ve Muhammed Abdülbekir el-Bekrî (Mağrib: Vizâratü 'Umûmi'l-Evkâfi ve'l-Şuûni'l-İslâmiyyeti, 1967), 20/224.

⁸⁹ 'Abdu Rabbi, *Edevâtü'r-Rabt Nahviyye*, 35.

⁹⁰ Rûm, 30/36.

diğlerine bağlamayı vurgulamak için dahil oldu.” şeklinde açıklama getirmiştir. Burada *ربط* kelimesini kullanmıştır.⁹⁷

Zemahşerî *ربط* kelimesinin Kur’ân’da şu ayette mecaz anlamda kullanıldığını ifade eder ve bu kelimeyi *صَبَرَ* fiili ile açıklar.⁹⁸ *﴿إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾* “Eğer, inanıp güvenen biri olması için onun kalbini pekiştirmemiş olsaydık neredeyse işi meydana çıkaracaktı.”⁹⁹ ayetinde “kalbini rahatlatma, pekiştirme, dayanıklı yapma” anlamlarına gelmektedir.

İbn Yâ‘îş, *Şerhu Mufassal* isimli eserinde hâl vâv’ı bahsinde *ربط* fiilini kullanmıştır. “أَقْبَلَ” *بَكَرَ* و *خَالِدٌ يَقْرَأُ* و *أَمَّا جَارٌ اسْتِغْنَاءَ هَذِهِ الْجُمْلَةِ عَنْ ضَمِيرٍ يَعُودُ مِنْهَا إِلَى صَاحِبِ الْحَالِ مِنْ قَبْلِ أَنْ الْوَاوُ أُغْنِيَتْ عَنْ ذَلِكَ بِرَبْطِهَا مَا بَعْدَهَا بِمَا قَبْلَهَا، فَلَمْ تَحْتَجْ إِلَى ضَمِيرٍ مَعَ وَجُودِهَا، فَإِنْ جِئْتَ بِالضَّمِيرِ مَعَهَا، فَجَيِّدٌ، لِأَنَّ فِي ذَلِكَ تَأْكِيدَ رَبْطِ الْجُمْلَةِ بِمَا قَبْلَهَا، وَأَمَّا إِذَا لَمْ تَذْكُرْ هُنَاكَ وَآوَا فَلَإِ بَدَ مِنْ ضَمِيرٍ* “ ‘Bekir, Halit okurken geldi’ cümlesinde sahibü’l-hâle dönen zamirin getirilmemesi câizdir. Çünkü vâv sonrasını öncesine bağladığı için zamirin yerini almıştır. Onunla zamire ihtiyaç yoktur. Vâv’la beraber zamir getirirsen bu güzeldir. Çünkü burada cümleyi öncesine bağlayan te’kîd vardır. Fakat cümlede vâv getirilmezse mutlaka zamir gereklidir.”

İbn Hâcib (ö. 646/1249), *Emâli İbn Hâcib* isimli kitabında *الضامات الواقعة للربط* “Bağlaç zamirleri” tabirini kullanmıştır. *على ثلاثة* *هو أن تَرْبُطَ الثَّانِي بِالْأَوَّلِ، عَلَى ثَلَاثَةِ الضامات الواقعة للربط،* üç durumda ikinci kelimeyi birinciye bağlar. Bunlar sıla, sıfat ve mübtedadır.”¹⁰⁰

İbn Uşfûr, *Şerhu Cümel ez-Zeccâcî* adlı kitabında *رابط الجُمْلَةِ الْوَاقِعَةِ خَبْرًا بِالْمُبْتَدَأِ* başlıklı bölümde *رابط* kelimesini kullanmıştır. *وقد تَقَدَّمَ أَنَّ الْجُمْلَةَ لَا بَدَّ فِيهَا مِنْ رَابِطٍ يَرْبِطُهَا بِالْمُبْتَدَأِ* *وهو إما ضَمِيرٌ، إما اسْمٌ إِشَارَةٌ و إما تَكْرِيرُ الْمُبْتَدَأِ بِلَفْظِهِ* ya da mübtedanın tekrarı gibi onu mübtedaya bağlayan bir bağlaç içermesi gerektiği daha önce belirtilmiştir.”¹⁰¹

⁹⁷ Zemahşerî, *el-Mufassal*, 401.

⁹⁸ Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. ‘Umer b. Ahmed Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, thk. Muhammed Bâsil ‘Uyûnu’s-Sûd (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-‘İlmiyye, 1998), 1/331.

⁹⁹ Kasâs 28/10.

¹⁰⁰ Ebû Amr Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yunus İbn Hâcib, *Emâli İbn Hâcib*, thk. Fahr Sâlih Süleymân Kadâra (Ammân-Beyrut: Dâru’l-‘Ammâr-Dâru’l-Ceyl, ts.), 683.

¹⁰¹ Ebu’l-Hasen Ali b. Mü’min b. Muhammed b. Ali İbn Uşfûr el-İşbilî, *Şerhu Cümel ez-Zeccâcî*, thk. Fevâz eş-Şî‘âr, 1. Bs (Beyrut: Dâru’l-Kütübîl-‘İlmiyye, 1998), 1/333.

İbn Hişâm *Muğni'l-Lebîb* isimli kitabında bağlaçları detaylı şekilde ele almıştır. روابط
 الْجُمْلَةُ بِمَا هِيَ خَيْرٌ عَنْهُ وَهِيَ عَشْرَةٌ “Cümle bağlayıcıları.....onlar on tanedir” diyerek bunları
 şu şekilde sıralamıştır.¹⁰²

1. Zamir: زيدٌ ضَرَبْتَهُ “Zeydi dövdüm” örneğinde zamiri fiilden önce zikredilen mef’ûle
 bağlanmıştır.

2. İsm-i işaret: ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ﴾ “Âyetlerimizi asılsız
 sayan ve büyükleşen onlardan yüz çevirenlere gelince, işte onlar cehennemliklerdir.”¹⁰³ Âyeti
 kerimede geçen اُولَٰئِكَ ism-i işareti bağlaç görevi görmektedir.

3. Mübtedanın lafzî olarak tekrar edilmesi: اَلْحَاقَّةُ مَا اَلْحَاقَّةُ “O gerçekleşecek büyük olay
 (kıyamet)! Nedir o büyük olay?”¹⁰⁴ Bu âyet-i kerimede mübtedâ olan اَلْحَاقَّةُ kelimesi soru
 yoluyla tekrarlanmıştır.

4. Mübtedanın mana olarak tekrar edilmesi: زيدٌ جَاءَنِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ “Ebû Abdullah’ın babası
 Zeyd bana geldi” Bu örnekte Ebû Abdullah künye ise mübtedayı mana olarak tekrar
 etmiştir.

5. Umûmun mübtedayı kapsamaması: زيدٌ نِعْمَ الرَّجُلُ وَقَوْلُهُ “Zeyd ne güzel adam ve sözü ne
 güzeldir.”

6. Fâ-i sebebiyenin zamirli bir cümleyi zamirsiz bir cümleye birleştirmesi ya da tersi
 ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً﴾ “Görmüyor musun ki, Allah gökten su indiriyor da yeryüzü
 yemyeşil oluveriyor.”¹⁰⁵

7. Vâv ile atıf: زيدٌ قَامَ وَقَعَدَتْ هِنْدٌ “Zeyd ayağa kalktı ve Hind oturdu.” Burada vâv harfi iki
 cümleyi bağlamıştır.

8. Haber ile cevabına işaret eden bir zamir içeren şart (شَرَطٌ يَشْتَمِلُ عَلَى ضَمِيرٍ مَدْلُولٍ عَلَى)
 زيدٌ يَقُومُ عَمْرُوٌّ إِنْ قَامَ (جَوَابُهُ بِالْخَيْرِ) “Zeyd, Amr ayağa kalkarsa ayağa kalkar.”

9. Zamirin yerini alan altakısı: {وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ} “Rabbinin huzurunda (hesap vermekten) korkan ve nefesine kötü arzuları

¹⁰² İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, 647-652.

¹⁰³ A’raf, 7/36.

¹⁰⁴ Hakka, 69/1-2.

¹⁰⁵ Hac, 22/63.

yasaklayana gelince, onun barınağı da şüphe yok ki cennetin ta kendisidir.”¹⁰⁶ المأوى ’nın aslı مأواه’dır. Altakısı ezamirinin yerini almıştır.

10. Manada aynı mübtedaya sahip olan cümle (كَوْنِ الْجُمْلَةِ نَفْسِ الْمُبْتَدَأِ فِي الْمَعْنَى): Bunlar zamiru’ş-şen ve zamiru’l-kissadır. قُلْ هُوَ اللهُ أَحَدٌ “De ki O, Allah birdir.”¹⁰⁷âyetindeki هُوَ zamiru’ş-şen, ﴿فَإِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ “Bir de bakarsın ki inkârcıların gözleri yerinden fırlamış...”¹⁰⁸ âyetinde هي zamiru’l-kissa olarak gelmiştir.

İbn Hişâm aynı eserinde الأَشْيَاءُ الَّتِي تَحْتَاجُ إِلَى الرَّابِطِ وَهِيَ أَحَدُ عَشْرَ “Bağlaçlara ihtiyaç duyulan durumlar on bir tanedir.” diyerek devam etmiş ve bunları şu şekilde sıralamıştır:¹⁰⁹

1. Haber cümlesi: (الْجُمْلَةُ الْمُخْبِرُ بِهَا وَقَدْ مَضَتْ وَمَنْ ثُمَّ كَانَ مُرْدُودًا) “Eğer Zeyd olmasaydı sana ikramda bulunurdum.”

2. Sıfat cümlesi: Bu cümle ya zikredilen ya da takdirî bir zamirle cümleye bağlanır. ﴿حَتَّىٰ تَقْرُوهُ﴾ “Bize okuyacağımız bir kitap indirmedeğin sürece...”¹¹⁰ âyetinde تَقْرُوهُ cümlesi وَأَتَقُوا يَوْمًا لَا ﴿وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا﴾ kelimesinin sıfatıdır ve hû/ ezamiri ile bağlantı sağlanmıştır. “Oyle bir günden korkun ki, o gün kimse başkası için bir şey ödeyemez; hiç kimsenin yerine başkası kabul edilmez, kimseye şefafta fayda vermez, onlara asla yardım da yapılmaz.”¹¹¹ âyet-i kerimede يَوْمًا’den sonra gelen sıfat cümlesinde takdirî olarak فِيهِ (o günde) lafzı vardır.

3. Sıla cümlesi: Bu cümle önceki cümleye zikredilen veya mukadder bir zamirle bağlanır. ﴿وَمَا عَمَلُهُ﴾ “Orada canların istediği her şey vardır.”¹¹² âyetinde ve ﴿أَيْدِيهِمْ﴾ “Kendi elleriyle ürettiklerinden”¹¹³ âyetinde ism-i mevsûlden sonra zamir açıkça zikredilmiştir.

4. Hal cümlesi: Hal cümlesi önceki cümleye ya و/vâv ve zamirle birlikte ya sadece و/vâv ya da sadece zamirle bağlanır. ﴿لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى﴾ “Sarhoşken namaza

¹⁰⁶ Nâziât, 79/40-41.

¹⁰⁷ İhlas, 112/1.

¹⁰⁸ Enbiyâ, ٢١/97.

¹⁰⁹ İbn Hişâm, Muğni'l-Lebib, 653-663.

¹¹⁰ İsra, 17/93.

¹¹¹ Bakara, 2/123.

¹¹² Zuhruf, 43/71.

¹¹³ Yâsin, 36/35.

yaklaşmayın...”¹¹⁴ Bu âyette و/vâv ve zamir birlikte kullanılmıştır. جَاءَ زَيْدٌ وَالشَّمْسُ طَالِعَةٌ “Zeyd, güneş doğarken geldi.” Bu cümlede hal vâvı zamir olmadan gelmiştir. وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ “Artık kıyamet gününde Allah hakkında asılsız inançlar ileri sürenleri, yüzleri kararmış göreceksin”¹¹⁵ âyet-i kerimede ise hal vâvı gelmeyip sadece zamir gelmiştir.

5. Meşgûlün an¹¹⁶ olan ismin âmilini açıklamak için: زَيْدًا ضَرَبْتُهُ “Zeyd’i dövdüm.” Bu cümlede Zeyd mahzûf ضَرَبَ fiilinin mef’ûlü olarak gelmiştir. Fiilden sonra gelen hû/ zamiri Zeyd’e dönmektedir. Zeyd meşgûlün an¹¹⁶ olarak mansubtur.

6. Bedel-i Ba’z¹¹⁷: Bu bedel çeşidinde açıkladığı kelimeye(metbûya) ait bir zamir bulunmalıdır. ثُمَّ عَمُوا وَصَمُوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ “Sonra içlerinden birçoğu yine görmezden ve duymazdan geldiler.”¹¹⁸ Bu âyet-i kerimede مِنْهُمْ bedel-i ba’z olarak gelmiştir.

7. Bedel-i iştimâl¹¹⁹: Bu bedel türünde de metbûya ait bir zamir bulunmalıdır. يَسْتَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ “Sana haram ayı, onda savaşmayı soruyorlar” âyetinden قِتَالٍ’dan sonra gelen فِيهِ kelimesinde الشَّهْرِ الْحَرَامِ’a ait zamir bulunmaktadır.

8. Sıfat-ı müşebbehin ma’mûlü: Ma’mûl sıfatı müşebbehe zâhir ya da takdir edilen bir zamirle bağlanır. زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهُهُ “Zeyd’in yüzü güzeldir.” Bu cümlede حَسَنٌ sıfat-ı müşebbehe olup وَجْهُهُ kelimesini kendine fâil edinmiştir. Bu kelime hû/ zamiri sıfat-ı müşebbehe dönmektedir. زَيْدٌ حَسَنٌ وَجْهًا “Zeyd yüz olarak/bakımından/yüzü? güzeldir. Bu cümlede ise zâmir açıkça zikredilmemiştir. Buraya كَمَنْ kelimesi takdir edilerek bağlantı sağlanır.

9. Mübteda olarak merfu’ olan şart isminin cevabı: Şartın cevâbında şart isme dönen zâhir ya da takdiri bir zamir olmalıdır. {فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أَعَذِّبُهُ} “Fakat bundan sonra içinizden kim inkâr ederse onu cezalandırırım.”¹²⁰ âyetinde cevap olarak gelen cümlede

¹¹⁴ Nisâ, 4/43.

¹¹⁵ Zümer, 39/60.

¹¹⁶ Mef’ûl fiilden önce gelip fiilin sonunda da bu mef’ûle ait zamir bulunursa bu mef’ûle meşgûlün an¹¹⁶ denir. Bkz: Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Nahiv* (İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 2020), 282.

¹¹⁷ Önündeki kelimeyi açıklamak için gelen ve bu kelimenin bir kısmını veya bir parçasını içine alan bedeldir. Bkz:Çörtü, *Nahiv*, 366.

¹¹⁸ Mâide, 5/71.

¹¹⁹ Bedel-i iştimâl, kendinden önce gelen kelimeyi açıklayan, bu kelimeye tam olarak uymayan, onun da bir parçası olmayan ancak başka yönden ilgisi bulunan, daha çok bu kelimenin özelliğini ve durumunu bildiren bedeldir. Bkz: Çörtü, *Nahiv*, 366.

¹²⁰ Mâide, 5/115.

{فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِيهِ} şarta dönen zamir bulunmaktadır. *فِي الْحَجِّ* “Kim o aylarda hacca karar verip niyet ederse, bilsin ki hac sırasında kadına yaklaşmak, günaha sapmak ve tartışıp çekişmek yoktur.”¹²¹ Bu âyette *فِي الْحَجِّ* kelimesinde hû/ zamiri takdirî olarak *فِي الْحَجِّ* şeklinde bulunur.

10. Tenâzu¹²² da iki âmil olması: İki âmilin bağlantısı ya atıfla ya birincisi ikincisinde amel ederek ya da ikincisi birincinin cevabı olarak sağlanır. *“İki kardeşin kalktılar ve oturdular.”* Bu cümlede bağlantı atıf vâvî ile sağlanmıştır. *وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا* “Demek aramızdaki beyinsiz, Allah hakkında yalan yanlış şeyler söylüyormuş.”¹²³ Bu ayette *سَفِيهُنَا* kelimesi *كَانَ* ve *يَقُولُ* fiillerinin ma‘mûlüdür. Burada bağlantı atıf ile sağlanmayıp birincisi ikincisinde amel etmiştir. *تَعَالَوْا يَسْتَعْفِفْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ* “Gelin, Allah’ın resulü sizin için bağışlama dilesin...”¹²⁴ Bu âyette ikinci cümle birinci cümleye cevap olarak gelmiştir.

11. Mânevî te’kîd lafızları: Bu lafızlarda bağlantı zâhir zamirlerle sağlanır. *جَاءَ زَيْدٌ نَفْسُهُ* “Zeyd kendi geldi.”, *جَاءَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ* “Kavmin hepsi geldi.” Bu örneklerde tekil, müsennâ ve cemi‘ isimlere mânevî te’kîd olarak gelen kelimelerde bağlantının zamirlerle sağlandığı açıkça görülmektedir.

Temâm Hassân *el-Lûgatu’l-‘Arabiyye* adlı eserinde bağlaç için şu bilgiyi vermiştir: “الرَّبْطُ: “Bağlaç: Bu aynı zamanda birbirine bağlı olan iki şeyden birinin diğerine bağlı olduğunu gösteren lafzî bir işarettir.” Hassân, *ism-i mevsûl* ile sılası, mübteda ile haberi, hal ve sahibi, men‘ût ve na‘tı, kase ve cevabı, şart ve cevabı vb. arasında bağlaç gerektiğini söylemiştir. Bu bağlantının âid zamiri, harf, lafzın tekrarı, mananın tekrarı, *İltakısı* ile ve birbirine bağlı olan iki bağlantıdan birinin diğerinin umûmuna dahil olması ile sağlandığını açıklamıştır.¹²⁵

Mustafa Hamîde *Nizâmu’l-İrtibât ve’l-Rabt* adlı kitabında *الإرتباط* ve *الرابط* kavramlarını ele almış, bunların birbirine karıştırıldığını ve mütekaddim âlimlerin bunların sınırlarını belirlemediğini söylemiştir. İbn Hişâm’ın da bazı konularda bu iki kavramı birbirine

¹²¹ Bakara, 2/197.

¹²² Tenâzu‘, iki âmilin (fiil veya şibh-i fiilin) bir mâ‘mûl almasıdır. Bkz: Çörtü, *Nahiv*, 259.

¹²³ Cin, 72/4.

¹²⁴ Münâfikûn, 63/5.

¹²⁵ Hassân, *el-Lûğatü’l-‘Arabiyyetü*, 1/213.

karıştırdığını dile getirmiştir. Dilin kurduğu lafzî alakanın bağlaçlarla, zamirle sağlandığını belirtmiştir.¹²⁶

Mu‘cemu’l-Mufassal fi ‘Ulûmi’Arabiyye adlı eserde hurûfû’l-meânî’nin tanımında edat ve bağlaç terimlerine yer verilmiştir. *حُرُوفُ الْمَعَانِي: هِيَ الَّتِي تَدُلُّ عَلَى مَعَانٍ وَ لَيْسَتْ بِأَسْمَاءٍ وَلَا أَفْعَالٍ، وَ نَحْوَ "هَل" وَ "مَنْ" وَ "إِنَّ". وَ تُسَمَّى أَيْضًا: حُرُوفُ الرَّبْطِ، وَ أَدْوَاتُ الرَّبْطِ، وَ جُرُوفُ الصِّفَاتِ* “Hurûfu’l-Me‘ânî: Bunlar هل, مَنْ ve إِنَّ gibi kelimeler olup isim ve fiil dışında bir manaya işaret eder. Aynı zamanda “bağlaç harfleri”, “bağlaç edatları” ve “sıfat harfleri” olarak da isimlendirilir.¹²⁷

Sonuç

Tek başlarına bir anlam ifade etmeyen edat ve bağlaçlar, cümlelerin ve metnin anlaşılmasında büyük rol sahibidirler. Söz dizimlerinin yerinde ve doğru ifade edilebilmesi bağlaçların doğru kullanımına bağlıdır. Arapça öğrenimi sunan eğitim merkezleri ve Arapça eğitimi alan öğrenciler tarafından edatların önemi geri plana atıldığından dolayı dil öğreniminin zor olduğu söylene gelmiştir.

Cümleleri doğru anlamak için edat ve bağlaçlar önemli yere sahiptir. Arapçada bu iki terimin isimlendirme ve sınıflandırma konusunda âlimler arasında tam birliktelik yoktur. Bu çalışma ile edat ve bağlaç kavramları dil bilginlerinin görüşlerine başvurularak ele alınmış ve bunlar hakkında genel bir fikir oluşması amaçlanmıştır.

Edatlarla kastedilenin harfler, isim, fiil ve zarflardan harfe benzeyenlerdir. İlk dönem âlimlerinin edatlarla ilgili görüşleri tefsirlerde, dîvan, dil, nahiv ve belâğat kitaplarında dağınık haldeydi. Bunların bir araya getirilmesine ihtiyaç hasıl olmuş ve edatlarla ilgili ilk kapsamlı eserin Câfer el-Kayrevânî tarafından yazıldığı ifade edilmiştir.

İbn Yâ‘îş, isim ve fiilin manalarının kendilerinde olduğunu, harfin manasının ise kendi dışındaki kelimelerle anlaşılacağını açıklamıştır. Murâdî, herhangi bir çelişki durumunda onun için yapılan tariflere müracaat edileceğinden dolayı harfin kelime olarak tarifinin yapılmasının ve sınırının belirlenmesinin gerekliliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca vasıl-nakl hemzesi ve tasgir yâ’sı gibi kelime olmayan harflerin harf tanımından çıkarılması tezini ileri sürmüştür.

Author Contributions: Concept – B.G.; Data Collection &/or Processing – B.G.; Literature Search – B.G.; Writing –B.G. **Conflict of Interest:** No conflict of interest was declared by the author. **Financial Disclosure:** The author declared that this study has received no financial support.

¹²⁶ Mustafa Hamîde, *Nizâmu’l-İrtibât ve’l-Rabt fi Terkîbi’l-Cümleti’l-‘Arabiyyeti* (Beirut: Mektebetü Lübnan, 1997), 192-196.

¹²⁷ Muhammed et-Tüncî- Râcî el-Esmer, *el-Mu‘cemu’l-Mufassal fi ‘Ulûmu’l-Luga* (Beirut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, 2001), 283.

Kaynakça

- 'Abdu Rabbi, Mecdûlîn Merzûk Ahmed. *Edevâtü'r-Rabt Nahviyye fî Luğati'l-İ'lâmî'l-Filistiniyyi "Sahîfetü'l-Hayâtî'l-Cedîde" Enmûzecâ*. Filistin: Câmî'atü Birzeit, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Birgîvî, Mehmed. *İzhârü'l-Esrâr fi'n-Nahv*. Beyrut: Dâru'l-Minhâc, 2009.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcu'l-Luga ve Sihâhu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdulgaffûr Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlmi lil-Melâyîn, 4. Basım, 1987.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dilbilgisi Nahiv*. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 23. Basım, 2020.
- Durmuş, İsmail. "Harf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/158-163. İstanbul, 1997.
- Dursun, Hüseyin. "Arap Dilinde Hurûfu'l-Me'âniler ve Çok Anlamlılığa Etkisi (Necm Suresi İlk Yirmi Üç Ayet Örneği)". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 12 (2021), 225-244.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *İrtişâfu'd-Darb min Lisâni'l-'Arab*. thk. Receb Osman Muhammed. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1998.
- Ediskun, Haydar. *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi, Biçimbilgisi, Cümlebilgisi)*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 6. Basım, 1999.
- Enbârî, Ebu'l-Berakât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. 'Ubeydillâh. *Esrârü'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1. Basım, 1999.
- en-Nemerî el-Kurtubî. *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-Me'ânî ve'l-Esânîd*. thk. Mustafa b. Ahmed el-'Alevî - Muhammed Abdülbekîr el-Bekrî. Mağrib: Vizâratü 'Umûmî'l-Evkâfi ve'l-Şuûnî'l-İslâmiyyeti, 1967.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım, 2009.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbi'l-Luga*. thk. Muhammed İvaz Mür'ib. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türasî'l-'Arabî, 1. Basım, 2001.
- Ferâhîdî, Halil b. Ahmed. *Kitabu'l-'Ayn*. thk. Mehdî Mahzûmî - İbrâhîm Sâmîrrâî. Dâru Mektebeti'l-Hilâl, ts.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî. *Me'ânî'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yûsuf Necâtî - Muhammed Ali en-Neccâr. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1. Basım, 1955.
- Fîrûzâbâdî, Ebu't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsü'l-Muhîd*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 8. Basım, 2005.
- Güncel Türkçe Sözlük. TDK. Erişim 11 Ekim 2022. <https://sozluk.gov.tr/>
- Güncel Türkçe Sözlük. TDK. Erişim 20 Ekim 2022. <https://sozluk.gov.tr/>
- Hacibekiroğlu, Abdullah. *Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Doktora Tezi, 2015.
- Hamîde, Mustafa. *Nizâmü'l-İrtibât ve'l-Rabt fî Terkîbi'l-Cümleti'l-'Arabiyyeti*. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1. Basım, 1997.
- Hârizmî, Muhammed b. Ahmed b. Yusuf. *Mefâtihu'l-'Ulûm*. thk. İbrahim el-Ebyârî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 2. Basım, 1989.
- Hassân, Temmâm. *el-Beyân fî Revâ'i'l-Kur'ân Dirâse Lugaviyye ve Uslûbiyye li'n-Nassi'l-Kur'ânî*. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1993.
- Hassân, Temmâm. *el-Lüğatü'l-'Arabiyyetü Ma'nâhâ ve Mebnâhâ*. Beyrut: 'Alemlü'l-Kütübî, 5. Basım, 2006.
- Hengirmen, Mehmet. *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Ankara: Başkent Reprö, 5. Basım, 2006.
- Hudayr, Muhammed Ahmed. *el-Edevâtü'n-Nahviyye ve Delâlatuhâ fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Kahire: Mektebetü'l-Ancelo el-Mısriyye, 2001.
- Isparta, Ahmet. *Metin Oluşturmada Edatların Yeri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010.
- İbn Bâbeşâz, Ebu'l-Hasen Tâhir b. Ahmed b. İdrîs. *Şerhu'l-Mukaddimetü'l-Muhsibe*. thk. Halid Abdülkerîm. Küveyt: Matbaatü'l-'Asriye, 1977.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân el-Mevsilî el-Bağdâdî. *el-Hasâis*. thk. Muhammed Alî Neccâr. Beyrut: 'Alemlü'l-Kütübî, ts.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân el-Mevsilî el-Bağdâdî. *el-Luma' fi'l-'Arabiyye*. thk. Semih Ebû Muğlî. Ammân: Dâru'l-Mecidlâvî li'n-Neşr, 1988.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân el-Mevsilî el-Bağdâdî. *Sırru Smâ'ati'l-İ'râb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Basım, 2000.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ. *Mu'cemu'l-Mekâyisî'l-Luga*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. Dâru'l-Fikr, 1979.

- İbn Hâcib, Ebû Amr Osmân b. Ömer b. Ebî Bekr b. Yunus. *Emâlî İbn Hâcib*. thk. Fahr Sâlih Süleymân Kadâra. Ammân-Beyrut: Dâru'l-'Ammâr-Dâru'l-Ceyl, ts.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh en-Nahvî. *Muğni'l-Lebîb 'an Kütübi'l-E'ârîb*. thk. Mâzin el-Mübârek - Muhammed Ali Hamdullah. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 6. Basım, 1985.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh en-Nahvî İbn. *Şerhu Şuzûri'z-Zehab fî Ma'rifeti Kelâmi'l-'Arab*. thk. Abdülğânî ed-Dakr. Suriye: eş-Şeriketu'l-Muttahide li't-Tevzî', ty.
- İbn Mâlik et-Tâî, Ebû Abdillâh Cemâluddîn Muhammed b. Abdillâh el-Endelüsî el-Ceyyânî. *Elfiyyetü'bni Mâlik fî'n-Nahv ve's-Sarf*. Mekke: Dâru't-Te'âvün, ts.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dârus-Sâdr, 1. Basım, ty.
- İbn Serrâc, Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî. *el-Usûl fî'l-Nahv*. thk. 'Abdülhüseyn el-Fetlî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 3. Basım, ts.
- İbn Uşfûr el-İşbilî, Ebu'l-Hasen Ali b. Mü'min b. Muhammed b. Ali. *Şerhu Cümel ez-Zeccâcî*. thk. Fevâz eş-Şifâr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1998.
- İbn Ya'îş, Muveffikuddin Ebu'l-Bekâ b. Ali. *Şerhu'l-Mufassal li'z-Zemaşerî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2001.
- Koca, Güler. *Arap Dilinde Edatların İşlevselliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK, 6. Basım, 2019.
- Mahzûmî, Mehdî. *Medresetü'l-Kûfe ve Menhecehâ fî Dirâseti'l-Luğati ve'n-Nahvi*. Kahire: Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 2. Basım, 1958.
- Mansuroğlu, Mecdut. "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 3 (1955), 59-71.
- Murâdî, Ebû Muhammed Bedreddîn Hasen b. Kâsım b. Abdullah. *el-Cene'd-Dânî fî Hurûfi'l-Me'ânî*. thk. Fahreddin Kabâve - Muhammed Nedîm Fâdil. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1992.
- Müberred, Ebû Abbâs Muhammed b. Zeyd. *el-Müktedab*. thk. Muhammed Abdü'l-Hâlik Azime. Kahire, 1994.
- Ragıp el-İsfehânî, Ebu'l Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed. *el-Müfradât fî Ğaribi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Halîl 'Aytânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 6. Basım, 2010.
- Râşid, Sâdik Halîfe. *Devru'l-Harfi fî Edâi Ma'na'l-Cümle*. Bingâzî: Câmî'atu Kâryûnus, 1996.
- Sağır, Mahmûd Ahmed es-. *el-Edevâtü'n-Nahviyye fî Kütübi't-Tefsîr*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 2001.
- Sırma, İhsan Süreyya. "II. Abdülhamid'in Çin Müslümanlarını Sünnî Mezhebine Bağlama Gayretlerine Dâir Bir Belge". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi [Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hâtıra Sayısı]* 32 (1979), 559-562.
- Sibeveyhi, Ebû Bîşr Amr b. Kanber. *el-Kitâb*. thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1982.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-İtkân fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm. Kahire: Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetün lil-Kütübi, 1974.
- Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Hem'u'l-Hevâmî' fî Şerhi Cem'i'l-Cevâmî'*. thk. Abdülhamîd Hendâvî. Mısır: Mektebetü't-Tevfikîyye, ts.
- Şevlebbî, Ebû Alî Ömer b. Muhammed b. Ömer b. Addillâh el-Ezdî. *et-Tavtiyü*. thk. Yusûf Ahmed el-Mutavva'. Kahire, 1981.
- Tahirî'l-Mevlevî. *Matbuat Âlemindeki Hayatım İstiklal Mahkemesi Hatıraları*. Haz. Nurcan Boşdurmaz, İstanbul: Büyüyenay yayınları, 2016.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid el-Fârûkî. *Mevsû'atu Keşşâfî Istilâhâti'l-Funân ve'l-'Ulûm*. thk. Alî Dahrûc. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1. Basım, 1996.
- Temel, Mehmet. "Atatürk Devrimlerinin Çin Aydınlarınca Algılanışı ve XX. Yüzyılın İlk Yarısındaki Türkiye-Çin İlişkilerine Yansıması". *Türkiyat Araştırmalar Dergisi* 21 (2007), 105-123.
- Toros, Taha. "Çin'e Giden Nasihat Heyeti". *Yakın Tarihimiz* 19 (Nisan 1982).
- Tüncü, Muhammed et- - Esmer, Râcî el-. *el-Mu'cemu'l-Mufassal fî 'Ulûmu'l-Luga*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 2001.
- Ukberî, Ebu'l-Bekâ Muhibbiddîn Abdullah b. Hüseyin b. Abdullah. *el-Lübâb fî 'ileli'l-Binâ ve'l-İ'râb*. thk. Abdullah el-Nebhân. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1995.
- Ünal, Mehmet. *Bandırmalızade Mustafa Haşim Efendi'nin Divân-ı Manzumesi*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2019.
- Ünal, Mehmet. *Mestî Divanı*. Isparta: Fakülte Kitabevi, 2020.

- Ünal, Mehmet. *Türk İslam Edebiyatı*. İstanbul: Lisans Yay. 2020.
- Ürün, Ahmet Kazım. *Arapçada Bağlaçlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2. Basım, 2007.
- Yavuz, Hakan. "Pan-İslamizmin Yanlış Yorumlanması- Bir Değerlendirme Yazısı". *Türkiye Günlüğü* 17 (1991).
- Yavuz, Serdar. *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bağlaçlar*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Doktora Tezi, 2010.
- Yüksel, Ahmet. "Arap Dilinde Me'âni'l-Hurûf İlimine Dair Literatür Çalışmaları". *EKEV Akademi Dergisi* 8/20 (Yaz 2004), 295-306.
- Zebidî, Muhammed b. Muhammed Murtaza. *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Mecmû'atün mine'l-Muhakkikîn. Dâru'l-Hidâye, ts.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk. *el-İdâh fi 'İleli'n-Nahv*. thk. Mâzin el-Mübârek. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 3. Basım, 1979.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk. *Hurûfu'l-Me'ânî*. thk. Ali Tevfik el-Hamed. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1984.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. 'Umer b. Ahmed. *el-Mufassal fi San'ati'l-İ'râb*. thk. Ali Ebû Mulhîm. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 1. Basım, 1993.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. 'Umer b. Ahmed. *Esâsu'l-Belâğ*. thk. Muhammed Bâsil 'Uyûnu's-Sûd. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.